

ЦІНОВИЙ МЕХАНІЗМ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Постановка проблеми.

Проблеми ціноутворення в сільському господарстві постійно перебувають у центрі уваги науковців. Різним їх аспектам присвячена значна кількість наукових праць [1]. Однак розгляд зазначеної проблеми в умовах циклічного розвитку потребує окремого детального дослідження.

Справа в тому, що з історії та практики економічних криз минулого добре відомо, що ціна на більшість товарів та послуг саме в період криз падає, а в період піднесення – зростає. До речі відомі факти, коли під час Великої депресії у США насіння зернових спалювалося в печах, через те, що не було жодного сенсу його продавати саме з причини низьких цін. Однак переважна більшість досліджень щодо зміни цін належить до сировини чи промислових товарів. Крім того, як вже було показано, сільське господарство має свої власні цикли, обумовлені значною мірою природними процесами. У той же саме час не слід їх напругу поєднувати. У США добре відомий так званий «свинячий цикл». Він пов'язує виробництво свинини з цінами на зернові і в першу чергу кукурудзу. Механізм його дії такий. Якщо в базисному році ціна на кукурудзу висока, то у звітному році слід очікувати скорочення виробництва свинини. Якщо ситуація зворотна, то навпаки – збільшення. У свою чергу, ціни на кукурудзу пов'язані з обсягами її виробництва, а відповідно і з циклами урожайності та валових зборів. Відтак, виникає питання про взаємозв'язок економічної активності та зміни цін саме на продукцію сільського господарства.

Для відповіді на це питання необхідно в першу чергу проаналізувати фактичні дані з історії минулих криз. У цьому випадку найбільший інтерес знову являють США як приклад класичного капіталістичного

господарювання. Крім того, є логічним продовжити дослідження, які нами були проведені вище, саме на прикладі цієї країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Слід відмітити, що в США відповідно до сільськогосподарського закону (Farm bill), прийнятого ще у 1933 р. відбувається цінова підтримка сільськогосподарських товаровиробників через встановлення цільових та заставних цін [2, с. 55]. Цільові ціни встановлюються на пшеницю, кукурудзу, сорго, ячмінь, овес, рис. Такі ціни фіксуються так, щоб вони гарантували відшкодування витрат переважній більшості фермерів. Слід також відмітити, що цільові ціни не функціонують на ринку, а використовуються для розрахунку компенсаційної цінової надбавки, яку фермери отримують у кінці року в разі, якщо ціни реалізації впадуть нижче цільових. Зокрема, у відповідності до прийнятого у 2002 р. Закону «Про безпеку фермерських господарств та сільське інвестування» на період до 2007 р. встановлювалися антициклічні платежі (АЦП) [3]. Вони діяли у разі зниження цін на ринку нижче цільових і розраховувалися за формулою:

$$\text{АЦП} = (\text{цільова ціна} - \text{ставка прямої виплати} - \text{діюча ціна}) * (\text{базова площа} * 0,85) * \text{урожайність}$$

Заставні ціни, на відміну від цільових, є реально діючими і гарантують фермерам отримання доходу через надання кредиту під заставу зерна. Цей механізм функціонує через федеральну корпорацію ТКК, яка є власністю держави і працює як фінансовий інститут з правом надання позик під майбутній урожай. При цьому в разі, якщо ціни впадуть нижче заставних, ТКК зобов'язана викупити урожай за раніше узгодженими цінами. У протилежному випадку фермер може викупити закладену продукцію і повернути ТКК позику та відсотки по ній.

Цільові та заставні ціни на сільськогосподарську продукцію, як свідчить досвід США, є доволі дієвим фактором підтримання доходів фермерів. Крім того, вони дозволяють уникати відвертої спекуляції на ринку через фактичну мінімізацію ризиків падіння цін. Відтак, різні структури, які

заковують продукцію фермерів, розуміючи це, просто не будуть пропонувати ціни, які суттєво нижчі від заставних. На жаль в Україні ці механізми фактично не діють, не дивлячись на всі спроби їх започаткувати. В основі цього, безумовно є той факт, що для їх реального використання необхідно мати в руках держави потужні фінансові ресурси та політичну волю на обмеження монополій на ринку зерна. Зокрема, за даними 2009 р., аграрний фонд мав ресурсів в обсязі приблизно 3 млрд грн. Для того щоб забезпечити його максимальну ефективність необхідно було додати ще 2-3 млрд грн, що дало змогу викупити в серпні-вересні до 10 млн т зерна, забезпечивши стабільність цін [4].

Основний матеріал дослідження.

Розпочнемо аналіз динаміки зміни цін на пшеницю та ячмінь. По даних культурах ми змогли отримати дані за найбільш тривалий період 1867-2009 рр. Це безумовно унікальна інформація, яка заслуговує на детальну статистичну обробку. Однак, попередньо необхідно вирішити проблеми впливу інфляції, оскільки ціни були фактичні. Було вирішено зробити трансформацію останніх у ланцюгові індекси, враховуючи відсутність в історії США періодів значної інфляції. Це дало змогу наблизити динамічні ряди до стаціонарних та більш чітко виявити коливання. Також ми поєднали отримані дані з мінімумами економічних циклів з метою встановлення залежності з ними.

На рис. 1 та наведено динаміку цін на пшеницю з позначенням відповідних мінімумів. Навіть детальний візуальний аналіз дає підстави стверджувати – економічні мінімуми погано синхронізуються з мінімумами цін. Нами було проведено вибірку значень індексу цін на дати спаду та максимуму економічної активності (табл. 1). Виведені середні значення індексів за весь період за датами економічних мінімумів становили 104,0 та 107,2 % по ячменю та пшениці відповідно, а в періоди максимумів – 101,2 % та 101,2 %. Таким чином, фактично саме в період мінімумів циклів ми маємо в середньому трохи вищу ціну відносно до попереднього року. Крім того,

незважаючи на суттєві коливання ланцюгових індексів, середня їх величина виявилася доволі близькою до 100 %. Відтак, логічним є допущення, що самі по собі максимуми та мінімуми економічних циклів не є значним фактором впливу на зміну цін на продукцію рослинництва.

Цікавим також є той факт, що в динамічних рядах індексів, що аналізуються незважаючи на доволі суттєву кореляцію між собою (коефіцієнт парної кореляції 0,676), вони мають різну тривалість циклів у середині себе. На рис. 2 наведено результати спектрального аналізу даних рядів. З них витікає, що в динаміці цін пшениці найбільш чітко вираженим є цикл тривалістю приблизно 9,5 року. Причини цього важко пояснити, але факт встановлено і він потребує окремого пояснення.

Відносно продукції тваринництва, то на жаль у нас відсутні дані за значний період часу. У нашому розпорядженні були дані динаміки цін на молоко за 1951-2009 рр. Для продовження та підтримання єдиної методики досліджень первинні дані трансформувалися в ланцюгові індекси (рис. 3) та порівнювалися з мінімумами економічних циклів. Виявилось, що за досліджений період значення індексів у період максимумів дорівнювало в середньому 105,7 %, а в період мінімумів – 101,6%. В абсолютному вираженні ситуація виявилася подібною до зміни цін на продукцію тваринництва, хоча саме в період економічного піднесення середня зміна ціни була дещо вищою. У той же саме час ця різниця не була принциповою.

Таким чином, ми можемо з досить високою імовірністю стверджувати, що як у галузі рослинництва, так і в галузі тваринництва дія цінового механізму підкоряється своїм внутрішнім факторам та кон'юктурі відповідних ринків. Це доволі цікавий та важливий, на наш погляд, висновок.